

Reformköztársaság bujdosó elnökének halála

Antal László (1943-2008)

„Öklöd, mikor lecsapni kellett / Mindig megállt a félúton - / Jóság volt? Gyöngeség? Nem értem. / Félsz? Góg? Szemérem? Nem tudom. / Talán csak undor. Jól van így is. / Megnyugszom. Ámen. Úgy legyen. / Inkább egyenek meg a férgek / Minthogy a férget megegyem.” Hányszor szavalta rekedten, cigarettaszívások között Karinthy Frigyes versét. Egyre szomorúbban, egyre többször hallva fülében a Halál suttogását.

A magyar reformközgazdászok legnagyobb – hajlott, ziháló, érthetetlenül is érthető – alakja volt 1968 után *Antal László*. Látott és megtapasztalt belülről minden meleg reformot és hideg ellenreformot. Első nagy tapasztalata 1968 nekifutása, felszabadító lendülete, majd magára maradása, lelassulása és visszafordulása. A Pénzügyminisztériumban, az egyik legfontosabb reformműhelyben élhette át a fölesküvést a reformokra, az aprólékos kidolgozást, az apparátus ziháló, lassú mozgását előre, majd az eszmék és emberek kihülését, az apparátus fokozatos leállítását, a szabályozó-alkukba menekülést. Itt tekinthetett ki a világba, az első olajválságra és szembesülhetett a szovjet típusú szocializmus, illetve a magyar indirekt irányítás megroggyanásával. Ebben a közegben volt otthon: a hatalmon, az információn esze és zseniális felismerései következtében belül, kritikai érzéke, lelkiismerete és tisztessége miatt kívül. Nemcsak személyének, de a rendszernek is paradoxona, hogy a hetvenes évek végén fölvetett magatartás – belül lenni a hivatal tudás- és hatalmi labirintusában, és mindig kitalálni belőle a szabad levegőre, hírt vinni a titkokról a hatalomnélkülieknek – egy évtizeden át, a rendszerváltásig lehetséges volt.

Kimenekült a minisztériumból, hogy ne bolonduljon bele a reformok visszacsinálásába. Tapasztalatait megírta a *Fejlődés – kitérővel* című remek munkájában. A Pénzügykutató Intézetet olyan előretolt helyőrségként fogta fel, ahonnan tökéletesen beportyázható továbbra is a hivatali birodalom, de kellő szabadságot ad, a birodalmi tapasztalatok leírására és elmondására. Nála jobban senki se tudott előterjesztésekhez, feljegyzésekhez, félszavas hivatali utalásokhoz

jutni, összefoglalni. A Pénzügyminisztérium negyedik emeletén levő irodájában adtak találkozót egymásnak a minisztériumi hivatalnokok és a kutatók, itt gondolkodtak a gazdasági mechanizmus stratégiai és taktikai kérdésein. Hetényi István pénzügyminiszter mondta később iróniával: - Soha nem kívántam, hogy a minisztériumban gondolkodjanak, arra ott volt nekem Antal Laci és a Kutató. Így vett részt az 1979-es árreformban, hogy azután bírálja, és megalkossa az áralku kifejezést. Majd írt Tardos Mártonnal egy holding koncepciót az 1982-es Sárközy-bizottságban, és dolgozott az 1983-84-es IV.-es bizottságban a vállalati reformokon. Nem volt olyan gazdaságpolitikai elképzelés, ahol ne hívták volna el egy zártkörű bizottságba írni, vitatkozni.

De ő volt az is, aki legyőzve félelmét, és aláírta a közgazdász petíciót Magyar Bálintért, majd 1984-ben a nyolcak levelét a Központi Bizottsághoz. És eljött az 1985-ös monori ellenzéki találkozóra. Ma is látom, ahogy szorongva, mégis boldogan ott ül, felesége kezét fogva a sátorban. Büntetést kapott érte. De egy szóra vállalta, hogy '86-ban nekikezdjen a *Fordulat és reformnak*, írja, szervezze, szerkessze. Antal László a reformközgazdászok pesszimizmus- és károgas-versenyét mindig megnyerte. Mindig, mindenki előtt mondta: válság jön, sőt, már válság van. Ezen nevetgélünk. De a válság valóban bekövetkezett. A nyolcvanas években már az ország legkülönbözőbb klubjaiban, egyetemi kollégiumaiban ismerték és imádták. Rút volt, nevetséges, össze-vissza és gyémántragyogású. Kevesen, talán senki nem tudott ennyire világosan és közérthetően rávilágítani arra, hogy mi történik a gazdaságban, mi játszódik le a hatalom bugyraiban. A zseniális agyvelő mindenkit lenyűgözött: értették a játszmát, mert egy kiváló sakkozó nemcsak játszott előttük, hanem valamennyi lépést játszói könnyedséggel el is magyarázott.

Borzasztóan megviselte a Pénzügykutató Intézet '87-es felszámolása. Elvesztette azt a biztos pontot, ahonnan beláthatta a csatamezőt. Ha a szabad portyázókat, a hatalomról leválókat választja, tudásának alapjaitól fosztja meg magát. Ha bemegy a hatalmi gépezetbe, fél-független pozícióját adja fel. Bement és küzdött. Mindent megtett azért, hogy a Grósz-, majd a Németh-kormány reformjai jussanak valamire. A rendszerváltás után nehezen találta a helyét. A régi formák elhaltak, az új intézmények más stílust követeltek. Hallatlan szorgalommal

újratanulta a tranzíciós korszak gazdaságtanát. Még mindig ő volt az állami költségvetés és az adórendszer egyik legjobb szakértője. Reménykedett a Bokros-csomag idején és segédkezni igyekezett. Újra reménykedett Medgyessy, majd Gyurcsány bejövetelekor. Szeretett volna nemcsak a reformok szükségességében, de Reformfejedelmekben is hinni. 1981 óta párbajoztunk azon, hogy igazi jozefinistának tartottam, aki mivel minden reformot népszerűtlennek vél, egy Fejedelem felvilágosult abszolutizmusában hisz.

2004 őszén könyörgött az új miniszterelnöknek, hogy dolgozzon reformokon. 2005 őszén, együtt más liberálisokkal komoly szellemi válságon esett át. Ekkor fordult az ortodox liberalizmus felől a megengedőbb, pragmatikusabb liberalizmus felé, magára haragítva sokakat korábbi barátai közül. 2006 őszén nem tudta tovább követni a hatalmat a maga jozefinista útján, s félve, de ellent mondott. Peremre került. Áldott szerencse, hogy tovább dolgozhatott a nyugdíjreformon, amely élete végén szenvedélyévé vált. Taníthatott a debreceni egyetemen, tervezhette könyvét arról, hogy miért nem tud visszakerülni növekedési pályájára a magyar gazdaság.

A magyar közgazdaságtanban kevesek mondhatják el, hogy iskolájuk volt, hogy széles körben tanítványaik vannak. Antal iskolát teremtett, s utolsó pillanatáig tanított, fiatalokat fedezett fel. Tökéletesen elfogulatlan volt. Csak a tehetség számított. Nemcsak a pénzügykutatók fiatalabb nemzedéke tartja magát tanítványának, de hány és hány Rajk-kollégista, Műszaki egyetemi és debreceni diák. Együtt gondolkodott, élt mindannyiunkkal. Mint annyi magyar tehetségnek, személyisége adta a kivételességét – nem tudjuk tovább adni.

Igazi önkínzó volt. Hitte, hogy életét elhibázta. „Nem marad utánam semmi”, „mire volt jó az egész”. „Azt mondják, a halál egy életen át épül bennünk. Én inkább azt hiszem, hogy az ember sokszor átépül az életre s csak egyszer a halálra. Valaminek el kell szakadnia, egy titkos álomnak, egy életre szóló ábrándnak el kell szállnia, hogy a test napok, hónapok vagy évek alatt új életszak helyett átépüljön a halálra.” – írta Cs. Szabó László 1937-ben a Nyugatba. A magán reménytelenség és a köz reménytelenség ezt az átépülést hozta. De, ha Magyarországon lesz még egyszer

gazdasági reform, lesz még tisztességes közgondolkodás emlékezni és meríteni fognak Antal László szelleméből, amely minket élni és tudni tanított.

Lengyel László